

a gyermektanulmányi (pedológiai) törekvéseknek. A személyiség pedagógiájának talaján áll, s célkitűzéseinek központjába nem a tananyag, hanem a gyermek egészséges testi és lelki fejlődése került.

Az 1941-es tanterv több vonatkozásban újat jelentett. Utalt a nemzetnevelés feladataira, a társadalmi (szociális) nevelés eszméjére, jellemzője volt az életközelség és reális szemlélet, a túlzott módszerkedéstől való tartózkodás.

1949-ben új fejezet kezdődött, általános iskolát kellett szervezni az elemi iskola helyett.

1950 és 1978 között mindössze négy ábécéskönyv jelent meg. A hatvanas évek második felében megjelentetett publikációk érzékeltették, hogy gondok vannak a tágabb értelemben vett olvasástanítással, a gyakorlással, az olvasóvá neveléssel és a kezdeti olvasástanítás részletmegoldásával. Kiderült, hogy a tanulók nincsenek hozzászokva a néma olvasáshoz. Világossá vált, hogy többet kell törődni a szókinccs fejlesztésével, a könyves környezet kialakításával, valamint a hátrányos helyzetű tanulókkal. Kikristályosodtak az 1950 és 1963 között uniformizált hangoztató-elemző-összetevő módszer vitatható pontjai: hosszú az előkészítési szakasz, vitatják a hang- és betűtanítás sorrendjét, ellenzik az év végéig tartó szótagoló olvasást, szorgalmazzák a néma-értő-olvasást, középpontba kerül a motiváció stb.

Az 1978 utáni új szemléletet az integráció jellemzi: mivel a személyiség egységes egész, az anyanyelvi műveltség pedig egyik alapját képezi, az anyanyelvi tárgyakat is egységként kell kezelni.

Az integrált anyanyelvi nevelés szellemében új tanítóképző főiskolai módszertan született: Belley László—Fábián Zoltán—Gledura Lajos—Nagy József: Anyanyelvi tantárgypedagógia. Bp., 1975., átdolgozása: Anyanyelvi tantárgypedagógia. Bp., 1983., szerkesztette: Nagy József, írta: Fábián Zoltán, Gledura Lajos, Nagy J. József és Zsolnai József. A szerzők a módszertan terminusa helyett a tantárgypedagógia terminust használták, azaz a személyiségfejlesztés középpontba helyezését hangsúlyozták.

Jelenleg szintetikus, globális és kombinált módszerek alapján folyik a tanítás. Mely módszerek a leginkább célra vezetők? Valószínűleg a kombinációk. Két okból. Egyrészt arányosan fejlesztik a különféle területeket, az olvasást és az írást, összes részterületével. (A Zsolnai-program is kombinációt hozott létre.) Másrészt a tömegtanításban leginkább ezek alkalmazhatók, mert összetettségüknél fogva megfelelnek a különböző típusú gyerekeknek.

A globális módszerek több szempontból is kifogásolhatók: nem illeszkednek írásrendszerünk hangjelölő, betűrí rendszeréhez, a hangok és betűk előzetes ismerete nélküli szóképtanítás a könyv szerzői szerint lélektani szempontból is kifogásolható stb.

A kötet írói a hangoztatás primátusát vallják, s ezzel együtt a hangok és a néma olvasás helyes arányának a kialakítását. Véleményük szerint a szótagolás nemcsak az elválasztáskor szükséges, hanem könnyítő eszköz, átmeneti fokozat lehet a kezdeti olvasástanításban, továbbá a helyesírás tanításának legegyszerűbb eszköze.

A szerzők megállapítják, hogy a dz és a dzs fonémákról az ábécék szerzői valahogy megfeledkeznek (tisztelt a kivételnek). Történelmi okai: idegen hangnak tekintették őket, két hangnak vélték őket. Kifogásolják továbbá a szerzők a beszélgetés tantárgy megszüntetését, megszüntetése ugyanis nemcsak mennyiségi, hanem minőségi redukció volt. A befejező sorokban arról olvashatunk, hogy külön tanulmányt lehetne írni a tankönyvi olvasmányok erkölcsi hatásáról, ismerteközölő szerepéről.

A könyv megjelenésével régi adósságot törlesztett. Jelentős hozzájárulás a magyar iskolázás ezeréves évfordulója megünnepléséhez. Egyaránt élvezetes olvasmány pedagógusnak és szülőnek. Számos kérdésre ad választ, számos újabb kérdést vet fel. Felhívja a figyelmet a nyelvrokon finnek tapasztalatainak tanulmányozására, a nyelvészeti-pszichológiai alapozás elmélet és a külföldi törekvések tanulságaira. Az érdeklődő olvasó haszonnal forgathatja a könyv végén található válogatott bibliográfiát is.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.

DR. OLÁH JÁNOS

Vöo Gabriella:

IGAZ EMBER IGAZAT SZÓL

Közmondások a romániai magyar folklórból

„Egy Nemzeti közmondást örökre meg-hagyni halni, nagyobb kár, mint mikor a' Hódoltató Tábor egy ágyút el-veszt” — írja egyik kiváló

közmondásgyűjtőnk, Pálóczi Horváth Ádám kéziratban ránk maradt, kiadatlan szólás- és közmondásgyűjteményének előszavában. (Pálóczy Horváth Ádám: Ezer-nyolcz-száz-tizen-kilencz Pelda-Beszédek, rövid nyomos és köz Mondások. MTA Kézirattára. M. Irod. Régibb és újabb írók. 8. rész, 1819.) E megállapítás írójának nyelvünk és néphagyományaink iránti

féltő szeretete sugallta, riadtan óvó felkiáltása jutott eszembe Vöő Gabriella által szerkesztett „*Igaz ember igazat szól. Közmondások a romániai magyar folklórból*” c. gyűjteményének forgatása közben.

A szóban forgó kötet megjelenésével a romániai magyar szólás- és közmondáskutatásban az első önálló közmondásgyűjteményt üdvözölhetjük. Magyar közmondások és szólások mindeddig csupán mint a különböző népköltési gyűjtemények kiegészítő fejezeteiként jelentek meg, mintegy ízelítőül a különböző vidékek észjárásából és nyelvezetéből. Egy teljes, az erdélyi magyarság szólás- és közmondáskincsét összegyűjtő és rendszerező kötet megjelenéséhez több szempontból is hasznosnak bizonyulna. Választ kaphatnánk számos néprajzi, areális nyelvészeti, paromiológiai kérdésre, amelyek egy ilyen szólás- és közmondásgyűjtemény hiányában egyelőre megválaszolatlanok maradnak. Egy teljes magyar szólás- és közmondásgyűjtemény lehetővé tenné, többek között annak tisztázását, hogy milyen mértékben élnek és funkcionálnak a magyar szólások és közmondások az erdélyi magyarság körében, milyen nemzetek közötti kapcsolatok mutathatók ki a közmondásanyagban, milyen formában kerülnek át az egymástól való kölcsönzések egyik nyelvből a másikba, az évszázados román—magyar—szász együttélés milyen módon tükröződik a proverbiumrendszerben stb.

A romániai magyar paromiológiai kutatás, különösen ami a kétnyelvű román—magyar, ill. magyar—román közmondáskutatást illeti, nem tekinthető minden előzmény nélkülinek. Megjelenésekor hozzánk is eljutott Vöő István nyelvész román—magyar (Vöő István: *Dictionar de proverbe român—maghiar*, Editura științifică i enciclopedică, București, 1978) és magyar—román összehasonlító közmondásgyűjteménye (Vöő István: *Dictionar de proverbe maghiar—român* Editura științifică i enciclopedică București, 1984.), amelyet értékes alapműnek tekinthetünk a két nyelv összehasonlító közmondáskutatása területén.

Vöő Gabriella által szerkesztett erdélyi magyar közmondásgyűjtemény összesen 5662 közmondástípust tartalmaz, amely alapját, mint ahogyan azt „*A kiadásról*” c. utószóból megtudhatjuk (279—280. l.), a Babes—Bolyai Tudományegyetem Társadalomtudományi Központja Etnológiai és Szociológiai Osztályának Archivumában lévő közel 40 000 egységet kitevő magyar proverbiumanyag képezi, melynek legnagyobb része az 1958—1959-es években Faragó József irányításával szervezett pályázatos gyűjtés eredménye. E szólás- és közmondásanyagot a szerzők az intézet munkatársainak proverbiumgyűjtéseivel és a már megjelent gyűjtemények közmondásanyagával egészítették ki.

A közmondásgyűjtemény tulajdonképpen *szótári részét* (39—278. l.) egy, a magyar és

a külföldi paromiológiai kutatások történeti előzményeiről és elméleti kérdéseiről részletes áttekintést és elemzést adó „*Bevezető*” rész előzi meg (5—38. l.). A szótárt a már fentebb említett *utószó* („*A kiadásról*”) (279—280. l.), valamint egy, a címszóként ki nem emelt, a szótárban szereplő közmondások alkotótagjainak abcé sorrendben foglalt „*Szómutatója*” zárja, amely megkönnyíti az olvasó tájékozódását a kötet egészében.

A tudományos igénnyel íródott „*Bevezető*” részben a szerző részletes áttekintést ad a magyar szólás- és közmondásgyűjtés és a paromiológiai kutatások történeti előzményeiről, a kezdetektől napjainkig. Sokoldalú elemzésnek veti alá a történeti és a modern paromiológia eredményeit, elméleti kérdéseit és célkitűzéseit; részletesen kitér a nemzetközi paromiológiai kutatásokban kialakult új szemléletmódra és módszerekre, különös tekintettel a paromiológia újabb kommunikációelméleti és logikai-szemiotikai nézőpontjaira. A nemzetközi paromiológia ilyen irányú eredményei külföldön legfőképpen G. Permiakov *szovjet* és Archer Taylor *amerikai* paromiológus, hazánkban pedig Voight Vilmos, *Szemerkényi Agnes* és *Kanyó Zoltán* nevéhez fűződnek.

A szerző jóvoltából áttekintést kapunk továbbá a romániai magyar paromiológiai kutatások eredményeiről és feladatairól, amely számos részeredményt mutathat fel, s legjelentősebb állomásai Vöő István általam említett két közmondásgyűjteménye, s nem utolsósorban a most ismertetésre kerülő gyűjtemény.

A szerző továbbá körülhatárolja a paromiológia illetékességi körét, meghatározza a szólás és közmondás fogalmát, összefoglalja a közmondás frazeológiai vizsgálatának eredményeit, elemzi a közmondások szerkezeti sajátosságait, szemantikáját, logikai struktúráját, a kommunikáció során betöltött funkcióját, és e funkció logikai-szemantikai alapját.

A szótári rész az 5662 közmondástípust, s ezeknek a típusoknak az erdélyi magyar folklórból fellelhető változatait tartalmazza. A közmondások abcé szerinti sorrendben következnek, kulcsszó szerinti besorolásban, melynek keretében a közmondástípusokat a szerző számmal, a változatokat pedig az abcé kisbetűivel jelöli. Mind a típusoknál, mind a változatoknál zárójelben utalás történik arra, hogy a teljes anyagban a szóban forgó közmondás hányszor fordul elő. A változatok száma érzékelteti az elterjedés mértékét, azonban e számszerű adatokat a szerző viszonylagosnak tekinti, mivel a pályázat során begyűjt anyag nem tükrözi egyenletesen a magyarlakta vidékek közmondásanyagát.

Az erdélyi magyar közmondáskutatást éppen a helyszíni gyűjtések hiánya nehezíti meg, azoknak a konkrét megfigyeléseknek a hiánya, amelyek a jelentéstartalmakat adott időben és adott helyzetben állapíthatják meg. Ezért

gyűjteményükben a szerzők nem is közölték a közmondások bevett jelentéseit, hiszen a hagyomány mindenkinek nyújt bizonyos szabadságot ennek az érdekes és jelentésárnyalatokkal teli kis műfajnak életetésében. Néhány esetben a megértéshez szükséges magyarázatot, valamint a tájszavak jelentését a szótár szögletes zárójelben adja meg. Kulcsszónak a szerző a közmondás legjellemzőbbnek és legállandóbbnak ítélt szavát tekinti. Általában a főnevet emeli ki, de olykor kulcsszónak fogja fel a minőséget, cselekvést jelentő szavakat is. Több egyenértékű szó előfordulása esetén a közmondás első releváns szavát tekinti a szerző kulcsszónak. A releváns szó legtöbb esetben azt a valóságjelenséget jelöli, amelyre a megállapítás vonatkozik.

Az illusztráció kedvéért hadd álljon itt a szótárból egy szócikk:

abrákol

8. *Késő a begy alatt abrákolni.* (2) *a) A begy alatt késő zabolni.* (1) *b) A lovat nem a begy alatt kell abrákolni.* (2) *c) Nem a begy alatt zabozgák a lovat.* (1) *d) Ne abrákolj, mikor indulni kell.* (2) *e) Ne abrákolj a begy alatt.* (1) (39. l.)

A gyűjtemény anyagában az egész magyar nyelvterületen ismert, általában elterjedt, közkeletű közmondásokon kívül (pl.: *Aki á-t mond, mondjon b-t is; Kétszer ad, ki gyorsan (bamar) ad* 39. l.), nagy számban fordulnak elő olyan közmondások is, amelyek csak az erdélyi magyar nyelvterületre jellemzőek, s használatuk Erdély magyarlakta vidékeinek egyes közösségeire korlátozódik. Ezeket a közmondásokat *O. Nagy Gábor „Magyar szólások és közmondások”* c. szótára nem tartalmazza. Ilyenek például a következő közmondások: *Nem ostor, hanem az abrak indítja a lovat.* (21) *a) A lónak abrak kell, nem ostor.* (1) *b) Nem ostorral hajtják a lovat, hanem zábbal.* (1) *c) Száz ostorcsapásnál hatásosabb egy tarisznya abrak.* (39. l.)

A gyűjteményben a közmondások fent említett két csoportján kívül elvéve, előfordulnak olyan újabb szállóigészerű képződmények is, amelyekről az idő és az emlékezet rostája döri majd el, hogy mennyire időt álló elemek lesznek az erdélyi magyar közmondáskincsnek. Véleményem szerint ilyeneknek tekinthetjük a következő közmondásokat: *A himondott szót úrrakétával sem érheti utol.* (1) (Sz—365); *Légyárak építőinek mindig van építőanyaguk* (1) (L—62); *Részeg ember a társadalom szégyene.* (2) (R—50); *Édesebb az álma a munkás embernek.* (1) (A—120); *A becsvágy a munkásság rugója.* (1) (B—155).

Vő Gabriella közmondásgyűjteménye jelentős eredménye nemcsak a romániai magyar szólás- és közmondáskutatásnak, hanem része az egyetemes magyar parömiológiai kutatásoknak is, s előrevetíti annak reményét, hogy a

jövőben lehetővé válik, részenként és fokozatosan az egész magyar nyelvterület szólás- és közmondáskincsének feltérképezése és hasonló kötetekben történő megjelentetése.

Az általam ismertett közmondásgyűjtemény nemcsak a parömiológiával hivatászerűen foglalkozó nyelvészek, néprajzkutatók számára hasznos, hanem tanárok, egyetemi és főiskolai hallgatók, valamint a művelt nagyközönség érdeklődésére is számot tarthat.

Kriterion Könyvkiadó, București, 1989., 280. l.

DR. GYÖRKE ZOLTÁN

KÍSÉRLETEZŐ, FEJLESZTŐ ISKOLÁK

Szerkesztette: Németh Mária és Vajthó Erik

A Győr-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet és a Tanterv- és Taneszközfejlesztés Országos Tanácsa kiadásában, 1000 példányban jelent meg a Pannonhalmán, 1900. január 3—5. között megtartott kísérleti iskolák első országos konferenciájának anyaga. E kötet tartalmazza a konferencián elhangzott előadások mellett a szövegben levő kísérleti iskolák annotált bibliográfiáját, valamint az egyes iskolák rövid bemutatását is.

A konferencián elhangzott előadások ismertetése előtt a szerkesztők bevezető gondolatait olvashatjuk. A szerkesztők közlik, hogy a konferencián 100 fő vett részt 85 kísérleti és fejlesztő iskolák képviselőitében. A tanácskozási célja az volt, hogy tisztázza a kísérlet és az innováció fogalmát, gyakorlatát, egymáshoz való viszonyát a pluralista oktatásügy kereteiben. A szerkesztők bevezetőjükben kiemelik, hogy a konferencia úgy foglalt állást, hogy a magyar oktatásügy jelenlegi megújulásában nagy szükség van az alulról jövő pedagógiai kezdeményezések felkarolására. A hét szekcióban dolgozó konferencia mellett érdekvédelmi fórum is működött, amely a konferencia befejeztével ajánlásokat fogadott el. Az ajánlások hat pontban összegezik az iskolakísérletekkel kapcsolatos érdekvédelmi feladatokat. E pontok a következők: 1. 1989 elején az MM létrehozta a Közoktatás-fejlesztési Alapot az iskolakísérleti kezdeményezések támogatására, ugyanakkor az MM új vezetői ezt az összeget csökkenteni akarják, és nem vállalják a folyamatos támogatást. Igény tehát, hogy a kísérletet elindító iskolák a pénzüsséget automatikusan kapják meg a kísérlet idejére. 2. Biztosítani kell az iskolák önállóságát, mivel fennáll az MM részéről a recentralizáció veszélye. 3. A konferencia résztvevői úgy látják, hogy az iskolákban folyó kísérletezés ellenőrzését legjobban a diákok és a szülők tudják ellátni. Nem fogadják el azért a minisztérium elképzelését az iskolaszékek felállítására, mivel azok lényegében nem lennének mások,